

כפר עותנאי ולגיו: המטבעות

דני שיאון

בחפירות בכפר עותנאי ובלגיו שערכה ה' אבו-עוקסא (2015) נתגלו 23 מטבעות, מהם אפשר היה לזהות 18. מטבע מס' 11 נתגלה על פני השטח, סמוך לשטח החפירה. מטבע מס' 1 הוא מטבע אוטונומי של אשקלון מימי אחד הקיסרים הפלאויים, הנושא טביעת רכב של הלגיון העשירי *Fretensis*. צרוף זה מוכר היטב, בעיקר מירושלים (Barag 1967:120, Group IV), ומוכר גם על מטבעות אשקלון (Howgego 1985:255, No. 735ii), אך באזור הצפון הוא נדיר. בחפירות בעין זיתונה שבנחל עירון נתגלה מטבע (לא מזוהה) עם שתי טביעות משנה של לגיון זה (Bijovsky 2006:86, No. 14); מטבע נוסף מנחל עירון נושא אף הוא שתי טביעות משנה (ון דן ברינק תשנ"ו:66). על כמחצית מתוך 24 מטבעות נוספים שנתגלו באזור לגיו הנושאים טביעות משנה מופיעה טביעה של הלגיון הששי *Ferrata*, אולם לא נתגלה ולו מטבע אחד עם טביעה של הלגיון העשירי (טפר 2003:78–81).

מאפיין בולט במכלול זה הוא מטבעות ערים מטווח גיאוגרפי רחב למדי (מטבעות 1–4, 12, 13): אשקלון, עכו וקיסריה, ומטבע אחד שמקורו קרוב לוודאי מעבר הירדן. תופעה זו של תנועת מטבעות ערים על פני מרחב גדול למדי מוכרת במאות הב' והג' לסה"נ (Syon 2015:223–226). באזור לגיו קשורה תופעה זו, ללא ספק, גם לניידות של יחידות הצבא הרומי.

מטבעות משטח ב'

1. סל 168, לוקוס 20, ר"ע 106098.

רומי פרובינקיאל, אשקלון, 72–88 לסה"נ בקירוב.

פנים: ראש טיכה לימין עם כתר מגדלים. טביעת רכב: X במלבן.

גב: [---] שרידי ספינה.

AE, ↑, 3.61 גרם, 15 מ"מ.

לטביעת הרכב השוו: Barag 1967:120, Group IV.

2. סל 181, לוקוס 27, ר"ע 106099.

טריאנוס (98–117 לסה"נ), עכו.

פנים: [---]TRAIANO OPT [AVG GERM] --- ראש לימין, עטור זר.

גב: COL PTOL טיכה יושבת על סלע, בידה שיבולים, למרגלות הסלע — האל של נהר הנעמן.

AE, ↑, 9.87 גרם, 23 מ"מ.

Kadman 1961: Nos. 97–99.

3. סל 124, לוקוס 5, ר"ע 106100.

סוורוס אלכסנדר (222–235 לסה"נ), קיסריה.

פנים: [---]AL[---] פרוטומה לימין.

גב: [---]O METR CAE FC A] -- עיט פרוש-כנפיים, ראשו לשמאל. במרכז: SPQR.

AE, ↗, 9.25 גרם, 24 מ"מ. אכול קורוזיה.

Kadman 1957: Nos. 96–104.

4. סל 146, לוקוס 8, ר"ע 106101.

רומי פרובינקיאל, המאה הג' לסה"נ, דקפוליס? ערביה?

פנים: [---] ראש הקיסר(?) לימין.

גב: [---] ראש זיאוס(?) לימין.

AE, ↑, 8.21 גרם, 22 מ"מ. שבור ושחוק מאד.

5. סל 142, לוקוס 8, ר"ע 106102.

דיוקלטיאנוס (284–305 לסה"נ).

פנים: IMP C DIOCLETIANVS PF AVG פרוטומה לימין עם כתר קרניים.

Γ
גב: CLEM-ENTIA TEMP יופיטר מגיש ויקטוריה על גלובוס לקיסר. XXI
 כסף סיגים, אנטוניניאנוס, ⚡, 3.67 גרם, 22 מ"מ.

6. סל 128, לוקוס 6, ר"ע 106103.

קונסטנטיוס הב', ארל(?) 355-361 לסה"נ.

פנים: DN CONSTA[N]-TIVS P[F AVG]. פרוטומה לימין.

גב: [SPES] REI-[PVBLICE] הקיסר עומד לחזית, ראשו לשמאל, נשען על חנית ואוחז גלובוס.

*|
 [PCO]N

⚡, ↑, 0.96 גרם, 16 מ"מ.

השוו: RIC VIII: Arles No. 300.

7. סל 116, לוקוס 1, ר"ע 106104.

רומי מאוחר, 364-383 לסה"נ.

פנים: [---] פרוטומה לימין.

גב: SECVRITAS REIPVBLICAE ויקטוריה לשמאל, אוחזת זר וכף תמר.

⚡, ↑, 2.15 גרם, 17 מ"מ.

השוו למטבע מאנטיוכיה: LRBC II: No. 2663.

8. סל 141, לוקוס 10, ר"ע 106105.

ארקדיוס, 387-392 לסה"נ.

פנים: DN ARCADIVS PF [AVG]. פרוטומה קטנה לימין.

גב: SALVS REI-PVBLICAE ויקטוריה לשמאל, גוררת שבוי. בשדה שמאל: ♀.

⚡, ↑, 1.27 גרם, 14 מ"מ.

השוו למטבע מקונסטנטינופול: LRBC 2, No. 2193.

9. סל 131, לוקוס 6, ר"ע 106106.

רומי מאוחר, סוף המאה הד' לסה"נ.

פנים: [---] פרוטומה לימין.

גב: [---] שני חיילים?

⚡, 1.19 גרם, 13 מ"מ. שחוק מאד.

10. סל 162, לוקוס 21, ר"ע 106107.

רומי מאוחר, סוף המאה הד' לסה"נ.

פנים: [--] פרוטומה לימין.

גב: [--] לא ניתן לזיהוי.

AE, 0.72 גרם, 13 מ"מ. שחוק מאד.

11. סל 206, פני שטח, ר"ע 106140.

קונסטנס הב', קונסטנטינופול, 666–668 לסה"נ.

פנים: ראש הקיסר לחזית, עם זקן ארוך. לראשו קסדה ועליה צלב. בימינו גלובוס עם צלב. בשדה ימין: K

גב: M, למעלה שלש פרוטומות שעל ראשן כתר, והן אוחזות גלובוס עם צלב.

AE, פוליס, ↓, 4.61 גרם, 23 מ"מ.

MIB III: No. 177b

מטבעות משטח א'

12. סל 127, לוקוס 6, ר"ע 106079.

האדמיניסטרציה הרומית בימי נירון (54–69 לסה"נ) קיסריה.

פנים: [--] דיוקן של נירון לשמאל.

גב: [--] דיוקן של אגריפינה לשמאל.

AE, ↑, 4.23 גרם, 20 מ"מ.

TJC: No. 360

13. סל 110, לוקוס 2, ר"ע 106076.

רומי מאוחר, 367–375 לסה"נ.

פנים: [--] דיוקן לימין.

גב: [GLORIA ROMANORVM] קיסר לימין, גורר שבוי. למטה: לא קריא.

AE, ^, 1.44 גרם, 13 מ"מ.

השוו למטבע מאנטיוכיה: LRBC 2: No. 2658.

14. סל 106, פני שטח, ר"ע 106075.

רומי מאוחר, 408–419 לסה"נ.

פנים: [--] דיוקן לימין.

גב: [--] צלב. למטה: לא קריא.

AE, ↑, 0.65 גרם, 10 מ"מ.

השוו: RIC X: No. 443.

15. סל 115, לוקוס 7, פני שטח, ר"ע 106078.
 רומי מאוחר, 408–450 לסה"נ.
פנים: [---] לא ניתן לזיהוי.
גב: צלב במעגל (או זר שחוק).
 Æ, 1.41 גרם, 11 מ"מ.

16. סל 111, לוקוס 2, ר"ע 106077.
 יוסטיניוס הב', 565–578 לסה"נ, קונסטנטינופול.
פנים: [---] יוסטיניוס וסופיה על כס.
גב: M, למעלה צלב, מתחת Δ או A. למטה: CON.
 Æ, פוליס, ↙, 11.91 גרם, 32–29 מ"מ.
 MIB II: No. 43a.

מטבע משטח ג'

17. סל 1009, לוקוס 105, ר"ע 102895.
 אסיה הקטנה, 323–310 לפסה"נ.
פנים: מגן מקדוני עם ראש הרקלס ב 3/4 מבט.
גב: [---] קסדה מקדונית עם ציצית כפולה.
 Æ, →, 3.18 גרם, 17 מ"מ.
 Price 1991:343–344, No. 2801

הפניות

- אבר-עוקסא ה' 2016. כפר עותנאי ולגיו: שרידים מן התקופה הרומית וראשית התקופה הביזנטית. **חדשות ארכיאולוגיות – חפירות וסקרים בישראל** 128 (13/1) http://www.hadashot-esi.org.il/report_detail.aspx?id=24904&mag_id=124 (גישה 13/1/2016).
 זן דן ברינק א' תשנ"ו. נחל עירון. **חדשות ארכיאולוגיות** קד: 64–66.
 טפר י' 2003. **סקר מרחב לגיו ליד מגידו: מחקר גיאוגרפי היסטורי**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל אביב. תל אביב.
- Barag D. 1967. The Countermarks of the Legio Decima Fretensis. In A. Kindler ed. *The Patterns of Monetary Development in Phoenicia and Palestine in Antiquity (International Numismatic Convention, Jerusalem, 27–31 December 1963)*. Tel Aviv–Jerusalem. Pp.117–125.
- Bijovsky G. 2006. Coins from 'Ein ez-Zeituna. *Atiqot* 51:85–90.
- Howgego C.J. 1985. *Greek Imperial Countermarks: Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire* (Royal Numismatic Society Special Publication 17). London.
- Kadman L. 1957. *The Coins of Caesarea Maritima* (Corpus Nummorum Palaestinensium II). Jerusalem.
- Kadman L. 1961. *The Coins of Akko Ptolemais* (Corpus Nummorum Palaestinensium IV). Jerusalem.

- LRBC* II: R.A.G. Carson and J.P.C. Kent. *Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire, A.D. 346–498*. In *Late Roman Bronze Coinage A.D. 324–498*. London 1965. Pp. 41–114.
- MIB* II: W. Hahn. *Moneta Imperii Byzantini II: Von Justinus II. bis Phocas (565–610)* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 119; Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission 4). Vienna 1975.
- MIB* III: W. Hahn. *Moneta Imperii Byzantini III: Von Heraclius bis Leo III/Alleinregierung (610–720)* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 148; Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission 10). Vienna 1981.
- Price M.J. 1991. *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidæus: A British Museum Catalogue* (2 vols.). Zurich–London.
- RIC* VIII: J.P.C. Kent. *The Roman Imperial Coinage VIII: The Family of Constantine I, A.D. 337–364*. London 1981.
- RIC* X: J.P.C. Kent. *The Roman Imperial Coinage X: The Divided Empire and the Fall of the Western Parts, AD 395–491*. London 1994.
- Syon D. 2015. *Small Change in Hellenistic-Roman Galilee: Numismatic Site Finds as a Tool for Historical Reconstruction*. Jerusalem.
- TJC*: Y. Meshorer. *A Treasury of Jewish Coins from the Persian Period to Bar Kochba*. Jerusalem–Nyack, N.Y. 2001.

LEGIO AND KEFAR 'OTNAI: THE COINS

DANNY SYON

Eighteen identifiable coins were retrieved from the excavation in Areas A and B at Legio and Kefar 'Otnai. They date from the mid-first to the mid-seventh centuries CE, apart from one late-fourth-century BCE coin from Asia Minor. The Roman-period coins originate from diverse mints, and include the first recorded countermark of the *Legio X Fretensis* from this area, which yielded in the past countermarks of the *Legio VI Ferrata* only.